

ОКРЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НЕОБХІДНОСТІ ВІДРОДЖЕННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Ю. Ю. СУС

*кандидат економічних наук
доцент кафедри фінансів і аудиту
Житомирський національний
агроекологічний університет*

Досліджено причини занепаду галузі тваринництва в Україні та розглянуто методологічні аспекти потенціалу виробництва вітчизняної тваринницької галузі. Обґрунтовано завдання відродження тваринництва та напрями їх реалізації.

Постановка проблеми. Серед факторів, що зумовлюють прибуткову окупність витрат ресурсів у аграрній сфері, особливе місце належить забезпеченню раціональної структури виробництва. Протягом останніх років особливістю сільськогосподарського виробництва стало входження інвесторів у галузь, метою яких виступає отримання «швидких» прибутків від вкладення коштів, що за своєю природою є антирентною. У зв'язку з цим стали традицією вирощування культур, не властивих для окремих регіонів України, через невисоку прибутковість, скорочення поголів'я тварин і, як наслідок, падіння виробництва продукції тваринництва через збитковість галузі тощо.

Галузь тваринництва була і повинна залишатися однією із стратегічних галузей сільськогосподарського виробництва в Україні. Це пояснюється тим, що при виробництві продукції тваринного походження дещо нівелюється сезонність, яка притаманна рослинництву, у зв'язку з чим відбуваються надходження грошових коштів протягом року; основна частина валової продукції, як показує світовий досвід, виробляється у цій галузі; забезпечується населення продуктами харчування у науково обґрунтованих нормах; має місце підвищення родючості ґрунтів через застосування системи органічного удобрення земельних площ. Враховуючи недостатній фактичний рівень споживання населенням продукції тваринного походження, частими випадками забезпечення потреб внутрішнього ринку продукцією сумнівної якості, існують вагомі докази необхідності відродження галузі, що має стати стратегічним напрямом аграрної політики держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання підвищення ефективності виробництва та збуту продукції тваринництва були в центрі уваги наукових досліджень С. Азізова, П. Березівського, М. Зубця, П. Макаренка, Ю. Мельника, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, О. Шпичака та інших провідних фахівців з аграрної економіки. Проблематику відродження аграрного сектору досліджували В. Андрійчук, П. Канінський, А. Малиновський, В. Микитюк, М. Сахацький, В. Юрчишин та ін.

Проте, незважаючи на велику кількість досліджень і публікацій, проблема успішного розвитку вітчизняного тваринництва все ще залишається невирішеною. На наш погляд, існує потреба в обґрунтуванні напрямів становлення тваринництва на якісно новому рівні з метою забезпечення продовольчої безпеки держави та повного використання експортного потенціалу галузі.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність відродження вітчизняної тваринницької галузі в Україні. Теоретичною і методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення економічних явищ та процесів у ринкових умовах. Абстрактно-логічний метод, зокрема його прийоми аналогії зіставлення, індукції та дедукції, термінологічного аналізу, використано для формулювання теоретичних і методологічних аспектів проблеми дослідження, висновків та перспектив подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу. Роль сільського господарства, зокрема тваринництва, в економіці держави є визначальною. Виробництво продукції тваринництва має як економічне, так і соціальне значення. Економічне обґрунтування полягає у забезпеченні достатнього рівня прибуткової окупності витрат, понесених при вирощуванні худоби. Соціальне значення тваринництва визначається, по-перше, сприянням зайнятості сільського населення, а враховуючи високу трудомісткість виробництва, питома вага оплати працівників, зайнятих у цій галузі перевищує аналогічний показник по рослинництву та допоміжних виробництвах; по-друге, забезпеченням населення відповідною кількістю продуктів харчування належної якості, що є основою формування продовольчої безпеки держави.

Сучасний стан розвитку тваринництва не відповідає потенційним можливостям та потребам держави. Занепад галузі тваринництва співпав із початком реформування аграрної сфери національної економіки України. Цілком погоджуємося з думкою професора В. Микитюка, що структурна перебудова аграрного виробництва, створення нових організаційних форм господарювання в національній економіці не дали бажаного результату як у сільському господарстві в цілому, так і в галузі скотарства зокрема [1, с. 133]. Протягом більш як десяти років існувала тенденція до скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці, мало місце зниження її продуктивності. Причинами такого рівня розвитку тваринництва стали:

- відхід держави від забезпечення збалансованого формування цін на продукцію сільського господарства, особливо тваринницьку, та промислової продукцію, яка використовується у аграрній галузі;
- стрімке зниження макроекономічних показників, що стало передумовою зниження платоспроможного попиту населення і, як наслідок, заміщення продуктів харчування тваринного походження більш дешевшими, рослинницькими;
- занепад селекційної роботи на рівні регіонів через обмеженість державного інвестиційного забезпечення та санітарно-ветеринарного контролю, що призвело до виродження цінних порід тварин як у переважній більшості аграрних підприємств, так і у господарствах населення;
- занедбаний стан кормовиробництва, особливо організаційних структур, які підвищували поживність та енергетичну цінність кормів;
- поява тенденції у власників щодо здійснення сільськогосподарського виробництва саме такого виду продукції, що забезпечуватиме отримання миттєвого позитивного економічного ефекту, до складу якої не входить продукція тваринного походження через високу трудомісткість;
- часткове чи повне руйнування тваринницьких приміщень, застарілість їх обладнання, що призводило до збільшення втрат виробництва та зростання собівартості продукції.

У питанні необхідності досягнення дореформеного стану виробництва продукції тваринництва його актуальність не викликає сумніву, враховуючи нинішній кількісний та якісний рівень забезпечення населення продуктами харчування(табл.).

Таблиця

Баланс та норми споживання продуктів тваринного походження, тис. т

Показник	2000 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.
1	2	3	4	5	6	7
М'ясо та м'ясопродукти						
Виробництво	1663	1917	2059	2144	2210	2389
Імпорт	38	439	378	244	423	332
Усього ресурсів	1783	2340	2440	2425	2610	2741
Експорт	163	40	48	79	125	182
Фонд споживання	1611	2290	2384	2339	2478	2550

Продовження табл.

1	2	3	4	5	6	7
Із розрахунку на одну особу, кг	32,8	49,7	52,0	51,2	54,4	56,1
Норми харчування: мінімальні, кг	52	52	52	52	52	52
раціональні, кг	80	80	80	80	80	80
Молоко та молокопродукти						
Виробництво	12658	11610	11249	11086	11378	11488
Імпорт	50	455	273	257	410	548
Усього ресурсів	13102	11835	11533	11352	11698	12081
Експорт	1100	919	956	964	820	769
Фонд споживання	9789	9780	9470	9363	9797	10050
Із розрахунку на одну особу, кг	199,1	212,4	206,4	204,9	214,9	220,9
Норми харчування: мінімальні, кг	341	341	341	341	341	341
раціональні, кг	380	380	380	380	380	380
Яйця та яйцепродукти						
Виробництво	508	919	985	1079	1104	1133
Імпорт	2	7	7	3	4	5
Усього ресурсів	508	914	983	1074	1101	1138
Експорт	0	58	75	83	82	105
Фонд споживання	471	722	767	818	810	813
Із розрахунку на одну особу, шт.	166	272	290	310	307	309
Норми харчування: мінімальні, шт.	231	231	231	231	231	231
раціональні, шт.	240	240	240	240	240	240

Джерело: [2, с. 36; 3, с. 196].

Виходячи з наведених даних, доцільно вказати на існування диспропорційності між виробництвом та споживанням м'яса та молокопродуктів. Так, забезпеченість населення молокопродуктами не відповідає навіть мінімально допустимим нормам харчування майже на 80 кг на особу, м'ясопродуктами – раціональним нормам на 23,9 кг. При цьому окрема частина потреби у таких продуктах харчування покривається за рахунок імпорту. Зважаючи на ситуацію, що склалася у тваринництві, Національна Академія Аграрних Наук України спільно з Національним Науковим Центром «Інститут аграрної економіки» розроблено проект стратегії розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Стратегією передбачається доведення споживання продукції тваринництва на одну особу до науково обґрунтованого рівня: м'яса – до 76,7 кг у 2015 р. і 91,1 кг у 2020 р. (при нормі споживання 85 кг); молока – до 281 кг і 380 кг, відповідно (при нормі 390); яєць – до 300 шт. [4].

В Україні все ще простежується чітка тенденція значних обсягів імпорту м'яса та м'ясопродуктів. У той же час позитивною тенденцією є зростання експорту, що забезпечує надходження іноземної валюти на внутрішній ринок. Зі спрощенням торгівлі з країнами ЄС така тенденція тільки посилюється, що значною мірою покриває втрати держави від падіння експорту інших товарів. Так, протягом січня-липня 2014 р. Україна експортувала до країн ЄС 507 т. (0,3 % усього імпорту ЄС) яловичини на противагу повній відсутності такого експорту протягом 2010-2013 рр. [5]. Проте потрібно ще

докладати чималих зусиль, до досягнення Україною позицій лідерів такого експорту до ЄС (Бразилії – 80,6 тис. т; Уругваю – 30,3 тис. т).

У загальному зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу України за період січня-вересня 2014 р. склав 17,2 млрд дол., або 21,1% зовнішньоторговельного обігу України. При цьому, експорт продукції аграрного сектору за вказаний період становив – 12,4 млрд дол., або 29,5% від загального експорту України; імпорт – 4,8 млрд дол., або 12,1% від загального імпорту України. Сальдо позитивне і склало 7,5 млрд дол. Порівняно з аналогічним періодом 2013 року відбулося збільшення експорту сільськогосподарської продукції на 6,9% (на 796,3 млн дол.) та зменшення імпорту на 19,6% (на 1,18 млрд дол.). Проте основні позиції експорту продукції АПК склала продукція рослинництва – зернові, олія [6].

Виходячи з вищевикладеного, Україна має досить вагомий потенціал виробництва продукції тваринництва, який доцільно визначати з урахуванням рівня самозабезпеченості такою продукцією. За даними Державної служби статистики України рівень самозабезпеченості продовольством тваринного походження становить: м'ясопродуктів – 93,4%, молокопродуктів – 101,6, яєць – 109,7% [2, с. 39]. Такі результати склалися внаслідок співвідношення виробництва до внутрішнього використання відповідної продукції на території України. Проте такий розрахунок не враховує науково обґрунтованих норм споживання, рекомендованих МОЗ України. З врахуванням таких норм професором В.М. Микитюком було розроблено методику визначення виробничого потенціалу галузі скотарства в контексті науково обґрунтованого рівня виробництва [1, с. 152]. При цьому виробничий потенціал галузі визначається як різниця між 1 та коефіцієнтом самозабезпеченості (співвідношення споживання відповідної продукції однією особою до норм, рекомендованих МОЗ).

На нашу думку, більш доцільно такий показник назвати як потенціал виробництва. Також вважаємо, що на величину потенціалу виробництва вагомий вплив матиме і плановий показник експорту та імпорту того чи іншого виду продукції – відповідно до укладених угод купівлі-продажу. Тому під потенціалом виробництва галузі тваринництва ми розуміємо необхідний рівень виробництва галузі, який забезпечить населення достатньою кількістю продуктів тваринного походження, рекомендованих МОЗ України, скоригованого на величину експорту та імпорту такої продукції (зовнішньоторговельне сальдо). Очевидно, що політика держави при цьому має будуватися у напрямі збільшення такого сальдо, але враховуючи укладені міждержавні угоди.

У часи дореформеного періоду, виробництву продукції тваринного походження приділялася достатня увага як на рівні держави, так і на рівні сільськогосподарських підприємств. Найвищого рівня технологічної ефективності галузі на теренах України та у Житомирській області зокрема було досягнуто у кінці 80-х – на початку 90-х років минулого сторіччя. Основними виробниками продукції тваринництва виступали колишні колгоспи, діяльність яких регламентувалася системою державних закупівель та директив управліннь сільського господарства регіонів.

Дослідження окремих вчених щодо занепаду галузі тваринництва як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях базуються на зменшенні поголів'я тварин як першопричини такого стану. І саме відновлення поголів'я до показників 90-х років дозволить забезпечити необхідний рівень виробництва продукції тваринництва. Проте, на нашу думку, в основу досліджень щодо збільшення такого виробництва має бути покладено як екстенсивний, так і інтенсивний методи. Як зазначає П.Макаренко, відродження винятково за рахунок простого збільшення масштабів виробництва не забезпечить підвищення економічного ефекту. Зростання масштабів виробництва повинне супроводжуватися поліпшенням виробничих технологій і вдосконалення форм внутрішньогосподарської організації праці, повнішим використанням виробничих потужностей і робочої сили. Господарство може збільшуватися до досить значних розмірів, перш ніж повністю вичерпає потенціал великого виробництва [7, с. 239].

Нарощувати виробництво необхідно не задля збільшення натуральних обсягів виробництва, а задля забезпечення продовольчої безпеки, належного місця держави на світовому ринку продовольства саме з позицій якості продукції, утримання тварин, добробуту тваринників і т.п.

Особливу увагу при цьому необхідно, на нашу думку, приділяти підходу щодо відродження галузі, а не простого відновлення до досягнутого у минулому рівня. Основоположником відродження є М. П. Сахацький, який визначив категорію «відродження» як побудову нового рівня сільськогосподарського виробництва на системній основі, що забезпечувала б одержання агропродукції на сучасному світовому рівні та приносила відповідний економічний та соціальний ефект [8, с. 13].

Дану категорію А. Малиновський розглядає як всебічно обґрунтований, цілеспрямований і ефективно втілюваний у практику процес, який здійснюють люди в інтересах виведення країни, її окремих галузей і регіонів на якісно вищий рівень розвитку. При цьому розглядаються окремі різновиди відродження: відродження-етапи розвитку, відродження-мета, відродження-механізм, відродження-взаємодія, відродження-процес, відродження-тенденції [9, с. 32-33]

Метою відродження тваринництва має стати: по-перше, збільшення виробництва продукції до такого рівня, який би повністю покривав попит внутрішнього ринку; по-друге, формування відповідних конкурентних переваг продукції, що дасть змогу активніше її продавати на зовнішньому ринку. Відродження одержання того чи іншого виду продукції має включати в собі етапи відновлення, якісного перетворення, забезпечення конкурентоспроможності, задоволення внутрішніх та зовнішніх потреб у такій продукції [9, с. 6].

Наше бачення першочергових заходів відродження тваринництва полягає у нарощуванні виробництва з одночасним забезпеченням позитивного економічного ефекту на основі поєднання двох складових: продаж більшої кількості продукції, що зумовить зростання доходів від реалізації; економія на виробничих витратах через створення необхідних передумов до зростання продуктивності худоби (рис.). Тобто в основу реалізації процесу відродження галузі нами покладено інновації безпосередньо виробництва продукції тваринництва. При цьому, ми погоджуємося з необхідністю забезпечення системності відродження галузі.

Україна та Поліська зона, зокрема, має відповідні природнокліматичні умови для ефективного розведення великої рогатої худоби як молочного, так і м'ясного напрямку продуктивності, утримання поголів'я свиней. Окремі підвалини щодо формування сприятливих умов здійснення аграрного бізнесу тваринницького спрямування вже створені на державному та регіональному рівні. Йдеться про відшкодування вартості будівництва тваринницьких приміщень за рахунок дотацій бюджетів різних рівнів, доплати щодо реалізацію високотоварної худоби та молока переробним підприємствам.

Збільшення виробництва продукції тваринництва ми вбачаємо у створенні налагодженої системи селекційно-племінної спрямування, через створення та відновлення роботи служб, які будуть забезпечувати незалежну та офіційну оцінку продуктивності та екстер'єру тварин, розширювати мережу відповідних лабораторій, своєчасно забезпечувати товаровиробників інформацією щодо можливості використання досягнень вітчизняної та зарубіжної селекції. Обґрунтуванням такого підходу слугує той факт, що в основі високопродуктивного тваринництва знаходиться необхідність здійснення відповідного відтворення поголів'я.

Багато клопоту завдають власникам корови-тугодійки, з вадами вим'я та низьким вмістом жиру в молоці. Джерелом розведення такого поголів'я є вирощування первісток, одержаних внаслідок використання у відтворювальному процесі доморощених плідників невідомого походження. Племінна цінність плідника характеризується його здатністю передавати спадкові ознаки своєму потомству і тому є одним із важливих факторів генетичного поліпшення худоби. Через неналежне здійснення заходів ветеринарного

контролю та відповідних досліджень існує стійка тенденція до поширення більше десятка різних захворювань худоби. Окремі з них можуть призвести до вибракування з основного стада та стати причиною антропозоонозних захворювань. При цьому споживання молока та м'яса від таких корів стає небезпечним.

Рис. Ієрархічні рівні завдань та заходів щодо відродження галузі тваринництва

Джерело: власні дослідження.

Стратегічним є проведення племінної роботи у напрямі створення високопродуктивного породного стада великої рогатої худоби та свиней. При цьому слід здійснювати наступні заходи:

- оцінка та добір плідників, накопичення відтворювального матеріалу бугаїв та кнурів-поліпшувачів та продовжувачів відповідних породних ліній;
- розведення селекційних груп сільськогосподарських тварин;
- проведення та всебічне сприяння замовних парувань худоби, у тому числі що знаходиться на утриманні у населення;
- жорстка заборона на проведення неконтрольованого парування тварин.

Використання створених вітчизняною і зарубіжною селекцією порід тварин та удосконалених до районуваних умов утримання і годівлі дозволить суттєво збільшити виробництво продукції тваринництва як у кількісному, так і в якісному вимірі. При простому використанні сперми бугаїв-плідників із високопродуктивними спадковими

характеристиками на існуючому у господарстві поголів'ї дозволить забезпечити зростання продуктивності корів на 500-1000 кг щорічно.

Особливу увагу при розведенні худоби доцільно приділяти забезпеченню тварин повноцінним кормовим раціоном та передбачених типологією умов утримання тварин. За послабленого підходу до цієї проблеми нівелюватимуться переваги у продуктивності племінного та основного стада худоби. У Поліській зоні існують можливості щодо збільшення площ природних пасовищ, посівів багаторічних і однорічних трав, що певною мірою підвищуватиме родючість ґрунтів.

Висновки. В цілому, доцільно зазначити, що в умовах зростання світового попиту на продукти харчування важливим завданням сучасного сільськогосподарського виробництва є наповнення ринків якісною продукцією.

Обґрунтовано, що Україна має значний як виробничий потенціал, так і потенціал виробництва продуктів тваринного походження, обґрунтований недостатнім рівнем забезпечення населення, можливостями виходу на зовнішній ринок. В основі забезпечення продовольчої безпеки держави важливе місце належить відродженню галузі тваринництва. Це дозволить забезпечити конкурентоспроможність продукції такого виду як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Подальші дослідження будуть спрямовані на розрахунок економічного ефекту від поєднання галузей рослинництва і тваринництва на вітчизняних сільськогосподарських підприємствах.

Список літератури

1. Микитюк В.М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій: монографія / Микитюк В.М. – Житомир: Вид-во «Житомирський національний агроекологічний університет», 2012. – 508 с.
2. Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України: Статистичний щорічник / [за ред. Н.С. Власенко]. – К. :Державна служба статистики, 2014. – 56 с.
3. Сегеда С.А. Оцінка споживання основних продовольчих продуктів в Україні / С.А. Сегеда // Збірник наукових праць ВНАУ. – 2012. – №3 (69). – С. 195-199.
4. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року: Проект [Електронний ресурс] / [НААН України; ННЦ «Інститут аграрної економіки»]. – К, 2012. – Режим доступу: http://iae.faaf.org.ua/images/iae/strateg_agro_print0.pdf
5. Paweł Smoliński EU foreign trade in animal products – analysis of export and import flows / Workshop on sanitary requirements of the EU for products of animal origin (AGR 56875) Kiev, 2–3 October 2014, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/enlargement/ta/ex/dyn/create_speech.jsp?speechID=32879&key=a1b962264e7aa8fe04957001bfc7a4e3
6. Павленко А. Україна на 19,6% скоротила імпорт сільгосппродукції / А. Павленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://agravery.com/ua/tvarynyctvo/show/ukraina-na-196-skorotila-import-silgospprodukcii>
7. Макаренко П. М. Моделі аграрної економіки: монографія / Макаренко П.М. – К. : ННЦ ІАЕ, 2005. – 682 с.
8. Сахацький М. П. Проблеми відродження сільського господарства: монографія / Сахацький М. П.. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 304 с.
9. Малиновський А.С. Системне відродження сільських територій в регіоні радіаційного забруднення: Монографія / Малиновський А.С. – К. : ННЦ ІАЕ, 2007. – 604 с.
10. Куровська Н.О. Організаційно-економічний механізм відродження галузі хмелярства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04, ЖНАЕУ /Н. О. Куровська – Житомир, 2009.– 20 с.

Отдельные методологические аспекты необходимости возрождения отрасли животноводства

Ю. Ю. Сус

*кандидат экономических наук, доцент кафедры финансов и аудита
Житомирский национальный агроэкологический университет*

Исследованы причины упадка производства продукции животноводства в Украине и поданы методологические аспекты потенциала производства отечественной животноводческой отрасли. Обоснованы задания возрождения животноводства и отдельные возможности их решения.

CERTAIN METHODOLOGICAL ASPECTS OF NEED FOR THE ANIMAL HUSBANDRY SECTOR RECOVERY

Y. Sus

The reasons of the decay of the animal husbandry sector in Ukraine are studied and methodological aspects of the production capacity of the domestic animal husbandry sector are considered. Tasks of livestock sector revival and areas of their implementation are substantiated.